

Jože Princič

GOSPODARSKO OSAMOSVAJANJE SLOVENIJE V LETIH 1989/1990 IN POLITIKA PREŽIVETJA

Bolj nacionalno usmerjeni popisovalci minulega bi začetek gospodarskega osamosvajanja Slovenije postavili v šestdeseta leta, ko je vlada Staneta Kavčiča postavila za svoj prednostni cilj graditev trdnih temeljev nacionalne ekonomije. Stvarnejša zgodovinska presoja pa začetek obdobja neposrednih priprav za izločitev iz jugoslovanske gospodarske ureditve povezuje z letom 1985. Takrat se je partijsko vodstvo odločilo dejavneje sodelovati pri oblikovanju ekonomske politike in dograjevanju gospodarske ureditve, skupščina pa je sprejela dolgoročni razvojni program, ki je predpostavil

zmanjšanje menjave z drugimi republikami ter tesnejšo povezavo z razvitim zahodnim gospodarstvom.

Proces izstopanja slovenskega gospodarstva iz jugoslovanskega in njegovega osamosvajanja se je začel leta 1990, zato je to leto ena izmed izpostavljenih ločnic v gospodarskem razvoju Slovenije. V tem nemirnem času, polnem mrzličnega prehitavanja, pa tudi zaostajanja za načrtovanim, je Demosova vlada nadgradila proces gospodarskega osamosvajanja in ga pripeljala do stopnje, ki je v naslednjem letu omogočila izstop iz jugoslovanske gospodarske in državne skupnosti.

PRED ODLOČILNIMI DOGODKI

V drugi polovici leta 1989 in v prvih mesecih leta 1990 se je zvrstilo več dogodkov, ki so Slovenijo potisnili na pot gospodarskega osamosvajanja. Med pomembnejšimi zunanji gospodarski razlogi za iskanje poti iz Jugoslavije je bil neuspeh stabilizacijskega programa Zveznega izvršnega sveta (ZIS) iz decembra 1989, ki naj bi umiril inflacijo in negativna gospodarska gibanja ter utrl pot tržnim reformam. Predsedstvo SR Slovenije je že februarja 1990 ugotovilo, da je program propadel.¹ Na začetku pomladi 1990 se je morala s tem dejstvom sprijazniti tudi zvezna vlada. V tem času je Jugoslavija delovala že kot povsem »asimetrična federacija«, ki ni imela več enotnega trga in enega gospodarskega prostora. Pričakovanja, da bodo programi reform in njihovi pozitivni rezultati avtomatično odpravili nakopičena nasprotja in neobvladljiv gospodarski separatizem republik, niso imela več resnične podlage. Janez Stanovnik je februarja 1990 v razgovoru z namestnikom ameriškega državnega sekretarja povedal, da za Slovenijo sicer odcepitev ne predstavlja realne alternative, da pa so zanj »najtežje sprejemljivi« amandmaji, s katerimi je hotel ZIS okrepiti pristojnosti pri izvajanju zvezne zakonodaje in davčne politike.²

Nič manj pomemben razlog je bila srbska gospodarska vojna proti slovenskim podjetjem, ki se je začela decembra 1989. Do konca tega meseca je 229 srbskih podjetij prekinilo poslovne odnose s slovenskimi ter ustavilo plačilo starih računov in jim tako prizadejalo več kot sto milijonov dolarjev škode. Do začetka aprila 1990 se je njihovo število povečalo na 270. V tem letu je dotlej selektivni srbski bojkot prešel v drugo fazo. Srbska skupščina je sprejela več predpisov v okviru zaščitnih in antidumpinških ukrepov, s katerimi je še otežila nakup in prodajo slovenskih proizvodov.³ Ti ukrepi in dejstvo, da so srbska podjetja

1 ARS, AS 1944, šk. 58, magnetogram 87. seje Predsedstva SR Slovenije, 21. 2. 1990.

2 ARS, AS 1944, šk. 229, zabeležka razgovora Janeza Stanovnika z L. Eagleburgerjem, 26. 2. 1990.

3 ARS, AS 1165, Informacija v zvezi z ukrepi, ki jih je sprejela Republika Srbija za plasma slovenskega blaga in storitev, 6. 11. 1990.

prenehala nabavljati izdelke v Sloveniji, so slovenski politiki rabili kot dokaz, da zvezna vlada samovoljnih ukrepov posameznih republik noče in ne more preprečiti.

V slovenskem prostoru je bilo za pospešitev osamosvojitvenega procesa zelo pomembno sprejemanje ustavnih dopolnil k slovenski ustavi, saj so postali nujno potrebni ustavnopravni okvir za postopno prevzemanje oziroma izključevanje zakonodajnih in drugih rešitev na zvezni ravni v pravni sistem Republike Slovenije. To so bili amandmaji od IX do XCV, ki jih je republiška skupščina sprejela septembra 1989 kot odgovor na ustavna dopolnila k jugoslovanski ustavi in so povečevali centralizacijo federacije. S temi ustavnimi pravicami si je Slovenija »do neke mere vzela pravico, da sama presoja, katere odločitve organov federacije jo zavezujejo in katere ne, katere bo upoštevala in katere ne«. Šlo je za pravico »nulifikacije, ki je Sloveniji na stežaj odprla vrata k asimetričnem in konfederalnem položaju v Jugoslaviji«. ⁴ Marca 1990 je slovenska skupščina sprejela posebno deklaracijo, v kateri je zapisala, da bo samostojno sprejemala ukrepe gospodarske samozaščite, sama odločala o izpolnjevanju svojih prevzetih obveznosti do Srbije in Jugoslavije in da bi konfederalni položaj Slovenije v Jugoslaviji lahko zagotavljal uresničevanje vseh slovenskih razvojnih možnosti. ⁵

Tudi republiška vlada (Izvršni svet skupščine SR Slovenije), ki jo je vodil Dušan Šinigoj, si je proti koncu svojega mandata začela širiti podlago za samostojnejše ukrepanje na gospodarskem področju. Predvsem zaradi neustrezne ekonomske politike zvezne vlade in potrebe po večji konkurenčnosti slovenskega gospodarstva so bili ukrepi, ki jih je sprejela do marca 1990, osredotočeni na prestrukturiranje gospodarstva. Široko zasnovan projekt je vključeval sprejem meril za prestrukturiranje, uvedbo razvojnega dinarja, ki je pomenil začetek državne podpore in iz katerega so od leta 1988 do aprila 1990 sofinancirali okoli 300 programov. V projekt prestrukturiranja so sodili še opredelitev izvoza kot razvojne kategorije, začetek hitrejšega razvijanja drobnega gospodarstva, sprejem zakonov o razvojni agenciji in razvojnem skladu, preoblikovanje Ljubljanske banke in ustanovitev Slovenske investicijske banke, krepitev sodelovanja preko DS Alpe-Jadran, povečanje tujih vlaganj, aktivnejša politika na področju zaposlovanja in štipendijske politike ter začetek preoblikovanja javne gospodarske uprave. ⁶ Uresničevanje načrtno politike s ciljem odprave strukturnih neskladij je septembra 1989 prevzela posebna ekspertna skupina, marca 1990 pa Agencija RS za pospeševanje prestrukturiranja gospodarstva. V tem času je pripravila in pripeljala do sprejetja zakonske predpise o sredstvih za prestrukturiranje, njihovem združevanju in razdeljevanju. Zakon o skladu RS za razvoj je določal,

⁴ Prinčič-Borak, *Iz reforme v reformo*, str. 559.

⁵ Deklaracija o urejanju razmerij.

⁶ AS, Arhiv urada predsednika RS, zapisnik 230. seje izvršnega sveta RS, 26. 4. 1990.

da se zbrana sredstva (z izdajo obveznic, prodajo družbenega kapitala, obresti družbenopolitičnih organizacij) namenijo za nakup vrednostnih papirjev in druge trajnejše naložbe v programe za prestrukturiranje, ki jih predlaga Agencija za pospeševanje prestrukturiranja. Vlada je znižala nekatere obremenitve gospodarstva in januarja in februarja pripeljala do sklepne faze pogajanja za najem posojila pri Evropski investicijski banki za izgradnjo odseka osimskih cest Razdrto-Čebulovca.

Na srbsko blokado pa je Šinigojeva vlada odgovorila z zamudo in brez večjih uspehov. Pri tem je pomembno vlogo igrala strukturna analiza vpetosti slovenskega gospodarstva v jugoslovanski trg blaga in storitev, ki jo je pripravil Zavod RS za družbeno planiranje. Zavod je namreč izračunal, da bi se slovenska proizvodnja zaradi prekinitve gospodarskih odnosov z Jugoslavijo zmanjšala za 37,25 %.⁷

Omenjena prizadevanja v letih 1985 do 1990 še niso bila neposredno uperjena proti zvezni državi in njeni ekonomski politiki. Proces dejanskega trgovanja slovenskega gospodarstva od jugoslovanskega se je začel maja 1990 z imenovanjem Demosove vlade in je trajal do decembra 1991. Njegovo prvo obdobje je bilo od maja do decembra 1990.

GOSPODARSKI PROGRAM DEMOSOVE VLADE

Nova vlada, ki jo je vodil Lojze Peterle, je prejšnji vladi očitala neuspešnost pri iskanju poti iz gospodarske krize. Ti očitki so imeli stvarno podlago, saj je bilo spomladi 1990 slovensko gospodarstvo pred razsulom.⁸ V prvih mesecih tega leta se je industrijska proizvodnja zmanjševala po (letni) stopnji 20 %, izvoz je bil res za 22 % večji kot pred letom, toda zaradi nespremenjenega menjalnega tečaja je prinašal izgubo, ki je bila še večja ob dejstvu, da se je uvoz povečal za 46,9 % . Tekoča izguba, zlasti v največjih in izvozno najpomembnejših podjetjih, se je zelo povečala, njihov likvidnostni položaj se je poslabšal, davčna obremenitev pa se je še naprej stopnjevala, tako da je bilo aprila ogroženih že 36,5 % vseh delovnih mest v gospodarstvu.⁹ Tudi napovedi niso bile ugodne, saj je Zavod za družbeno planiranje napovedal, da se bo do konca leta 1990 slovenski BDP zmanjšal še za 2–3%, brezposelnost pa povečala za okoli 5 %. Nosilca najbolj odgovornih gospodarskih resorjev sta kmalu po prevzemu funkcije opozorila na možnost, da bi v »nekaj tednih« lahko prišlo do gospodarskega zloma in propada velikih

7 Repe, *Jutri je nov dan*, str. 53.

8 ARS, AS 223, šk. 4867, zapisnik 8. seje Izvršnega sveta skupščine RS, 26. 6. 1990, Programske usmeritve Izvršnega sveta skupščine RS.

9 ARS, AS, 223, šk. 4861, zapisnik 218. seje Izvršnega sveta skupščine RS, 1. 3. 1990.

delov gospodarstva.¹⁰ Napoved se ni uresničila, četudi se je stanje slovenskega gospodarstva do konca leta 1990 še naprej poslabševalo. Poleg upadanja obsega industrijske proizvodnje, turističnega in blagovnega prometa ter realnih osebnih dohodkov so se zmanjšale tudi naložbe, število registriranih brezposelnih je do konca leta naraslo na 55.441. Do takrat so se zaradi prevelikega trošenja javnega sektorja pomnožile težave na finančnem področju, inflacija pa je narasla na 973,3 %. Krizne razmere so še poglobile jesenske poplave in zapiranje srbskega in tudi drugih jugoslovanskih trgov, na katerih je slovensko gospodarstvo realiziralo okoli četrtno prodaj. Gledano globalno slovenskemu gospodarstvu zaradi poslabšanih gospodarskih razmer in večjih obremenitev, potem ko je zadovoljilo potrebe zveze in republike, ni ostalo nič, saj je tekoča izguba že drugo leto zapored za približno dvakrat preseгла ustvarjeno akumulacijo, ki je za številna podjetja predstavljala glavni vir preživetja.¹¹

TABELA: REALNE STOPNJE RASTI SLOVENSKEGA GOSPODARSTVA V ODSOTOKIH¹²

	1981-1985	1986-1989	1990 Ocena
I. Družbeni proizvod Slovenije	0,6	-0,5	-6,0
II. Zaposleni skupaj	1,1	-0,5	-3,5
Produktivnost dela v gospodarstvu	-0,4	-0,8	-2,5
III. Izvoz skupaj	8,2	4,5	8,0
Izvoz na konvertibilni trg	9,9	4,5	9,0
Uvoz skupaj	-0,1	4,3	30,0
Uvoz s konvertibilnega trga	0,9	5,0	36,0
IV. Razpoložljiva sredstva za končno porabo v Sloveniji	0,5	-2,0	-7,0
V. Osebna poraba prebivalstva	-3,3	1,3	-12,0
Sredstva za osebne dohodke	-2,4	-2,5	-17,0
Realni OD na zaposlenega	-2,7	-2,0	-14
VI. Sredstva za zadovoljevanje skupnih potreb skupaj	-1,5	4,8	-11
Sredstva za družbene dejavnosti	-2,2	3,5	-14
Sredstva za pokojnin. inv. zavarovanje	-0,5	7,0	-6
VII. Sredstva za splošno porabo v Sloveniji	-8,0	0,5	+4,5
VIII. Ustvarjene investicije v osnovna sredstva	-7,1	-2,8	-12
Proizvodne investicije	-6,8	-4,0	-15

10 ARS, AS, 223, šl. 4865, zapisnik 3. seje Izvršnega sveta skupščine RS, 7. 6. 1990.

11 ARS, AS, 223, šl. 4874, zapisnik 38. seje Izvršnega sveta skupščine RS, 28. 11. 1990, Ocena gospodarskega stanja v RS v letu 1990.

12 ARS, AS, 223, šl. 4879, zapisnik 52. seje Izvršnega sveta skupščine RS, 5. 2. 1991, Razvojna politika.

IX. Industrijska proizvodnja	2,0	-0,2	-10
X. Kmetijstvo	1,0	2,9	2,0
XI. Storitve	-1,5	-1,7	-4,7

Kljub opozorilom vlada Lojzeta Peterleta od maja do decembra 1990 gospodarskim vprašanjem ni namenila potrebne pozornosti in jih ni opredelila kot prednostna. Takšen odnos do gospodarskih vprašanj je bil posledica koalicijske vlade, v kateri so imeli partnerji različne poglede na hitrost in radikalnost osamosvajanja, pa tudi na vlogo gospodarstva v procesu osamosvajanja. Kljub temu pa se je v drugi polovici leta 1990 nesporno začela, kot je zapisal eden vodilnih slovenskih gospodarskih analitikov Veljko Bole, »ekspanzija« republiške ekonomske politike, ki je »radikalno širila ekonomsko političen spekter, preko katerega je začela vplivati na pogoje gospodarjenja«. ¹³ Ta »ekspanzija« je bila precej izsiljena zaradi neugodnih pogojev gospodarjenja, ki jih je ustvarjala zvezna ekonomska politika. Omogočili so jo politične spremembe v Sloveniji in razpad jugoslovanskega gospodarskega in pravnega sistema.

Program, ki ga je predsednik vlade Lojze Peterle predstavil v nastopnem govoru ¹⁴ in ga je mesec dni kasneje vlada obravnavala na osmi seji, je bil zelo splošen. Vlada je predpostavila, da bo v razmerah obstoječe ureditve meje gospodarske samostojnosti lahko širila neposredno s prizadevanji za zmanjšanje pristojnosti federalne države, z dejavnim spreminjanjem delov gospodarskega sistema in tudi z »lastnimi posegi« v ekonomsko politiko, posredno pa tako, da bo pospeševala gospodarske stike z drugimi državami in »trajno vključevala« slovensko gospodarstvo v evropske ekonomske integracije. Uresničevanje osamosvojitvenih ciljev naj bi bilo postopno. V prvem, to je »premostitvenem« obdobju, ko so bile možnosti za hiter izhod iz recesije in za »uporabo čistih tržnih načel« še zelo omejene, naj bi vlada z različno pomočjo preprečevala stečaje podjetij, pri čemer pa ne bi za vsako ceno ščitila neuspešnih podjetij, temveč naj bi njihov nadaljnji obstoj pogojevala s prestrukturiranjem. Obvezala se je, da bo zmanjšala splošno davčno obremenitev podjetij in zagotovila davčne olajšave za rentabilne naložbe, uveljaviti je hotela pravico proračunskega zadolževanja doma in v tujini, odpraviti sistemske ovire pri razmahu zasebnega podjetništva ter bolj pritegniti tuj kapital k obnovi zastarele gospodarske infrastrukture. Vlada naj bi v drugem razvojnem obdobju, to je obdobju gospodarskega oživljanja, naloge, povezane z razvojno tehnološkim preoblikovanjem, spodbujanjem hitrejšega gospodarskega razvoja (zlasti industrije), pospeševanjem izvoza izdelkov iz višjih in visokih cenovnih razredov in sploh večjega vključevanja v svetovno gospodarstvo, lahko

¹³ Prinčič-Borak, *Iz reforme v reformo*, str. 595.

¹⁴ *Delo*, 17. 5. 1990, Smo za konfederacijo, če ne za osamosvojitve, str. 3.

preložila na agencijo za prestrukturiranje in sklad za razvoj. Tako bi se sama lahko bolj posvetila pripravi nove zasnove nacionalne kmetijske, trgovinske in energetske politike, uveljavljanju tržnih načel v gospodarski infrastrukturi, spodbujanju razvoja drobnega zasebnega gospodarstva in aktivni politiki pri zaposlovanju. V tem času naj bi se pospešilo lastninjenje ter dokončal proces »normalnega« in učinkovitega gospodarskega sistema.¹⁵

Do konca leta 1990 so bile finančne, sistemske in druge možnosti za hitrejše oživljanje in osamosvajanje slovenskega gospodarstva še zelo omejene. Vlada je v gospodarstvu sledila trem ciljem. Kot je leto dni kasneje napisal dr. Jože Mencinger, podpredsednik vlade, odgovoren za gospodarstvo, je skušala zagotoviti »preživetje gospodarstva v razdobju sistemske transformacije«, vzpostaviti sistem tržnega gospodarstva, postopoma prevzeti gospodarski sistem in širiti področje gospodarske suverenosti. Pri prevzemanju pristojnosti za vodenje gospodarske politike in pri uvajanju novega gospodarskega sistema naj bi pazila, da z novimi ukrepi ne bi »povzročili nepotrebnih lomov v pogojih gospodarjenja« in izzvali protiukrepov drugih republik, federacije in tujine. Politiko gospodarskega »preživetja« je Mencinger predstavil kot pragmatično prilagajanje političnim odločitvam, zvezni gospodarski politiki, dogajanjem v Jugoslaviji in svetu. S tako politiko bi morali obdržati pri življenju čim več podjetij ne glede na njihove rezultate. Taka politika je bila po njegovem najboljša izbira, saj so bili makroekonomski okviri, v katerih je delovalo slovensko gospodarstvo, vse prej kot normalni.¹⁶

POLITIKA PREŽIVETJA

Zaradi močne navezanosti slovenskega gospodarstva na jugoslovansko je vlada z ekonomsko političnimi ukrepi še nekaj mesecev podpirala gospodarski program predsednika zvezne vlade Anteja Markovića. Avgusta 1990 je s posebnim memorandumom opozorila zvezno vlado na odmike pri uveljavljanju stabilizacijskega programa in zahtevala »korekcije«, ki bi ga lahko še obdržale pri življenju. Ker iz Beograda ni bilo ustreznega odgovora, se je slovenska vlada odločila, da bo začela sama sprejemati ukrepe za zaščito svojega gospodarstva tudi na področjih, na katerih še ni imela potrebnih pristojnosti.¹⁷

Na začetku junija sta predlog ukrepov za preprečitev gospodarskega zloma in socialne »eksplozije« predstavila ministra dr. Jože Mencinger in dr. Marko Kranjec. Ukrepe za oživitev gospodarstva, kot sta jih imenovala, sta razdelila v tri

15 ARS, AS, 223, š. 4867, zapisnik 8. seje Izvršnega sveta skupščine RS, 26. 6. 1990, Programske usmeritve.

16 Prinčič-Borak, *Iz reforme v reformo*, str. 595–596.

17 ARS, AS, 223, š. 4877, zapisnik 50. seje Izvršnega sveta skupščine RS, 8. 1. 1991.

skupine.¹⁸ V prvi skupini so bili ukrepi za preprečitev stečajev. Predlagatelja sta menila, da bi bila časovno nedoločena odložitev vseh stečajev slaba rešitev. Kot ustrežnejšo sta predlagala odlaganje stečajnih postopkov z usklajeno pomočjo bank. Po tem načinu naj bi skrb za izdelavo primerne sanacijskega programa posameznih podjetij in odlaganje njihovih plačil prevzela posebna vladna strokovna skupina. Vlada bi tako skrbela za redno in dodatno kratkoročno zadolževanje republike oziroma njenega proračuna. Druga skupina ukrepov naj bi zmanjšala obremenitev gospodarstva s fiskalnimi in drugimi dajatvami. Davčna obremenitev slovenskih podjetij je bila zelo velika, saj je obremenitev dela znašala okoli 45 % bruto stroška, obremenitev kapitala pa okoli 57 % (obremenitev profita). Predvideno je bilo tudi zmanjšanje posameznih prispevkov v zvezne in republiške sklade javnih financ ter za investicije v infrastrukturo. S tretjo skupino ukrepov naj bi povečali pristojnosti vlade na področju politike plač in nadzora nad njihovih izplačilom.

Nosilci slovenske ekonomske politike so osrednjo pozornost in energijo namenili prvi skupini ukrepov za preživetje slovenskega gospodarstva, to je preprečevanju stečajev z odlaganjem plačila obveznosti v republiški proračun, dajanjem vladnega poročstva in imenovanjem strokovnih ekip za pripravo sanacijsko-razvojnih programov in programov prestrukturiranja podjetij. Odlogi plačil davkov in prispevkov podjetij, ki jim je zaradi dolgotrajne insolventnosti grozil stečaj, niso dosegli pričakovanega obsega. Kljub naraščanju števila podjetij z blokiranimi žiro računi je vlada od maja do oktobra odlog odobrila le 40 podjetjem.¹⁹ Sanacijsko-razvojno prestrukturiranje in dokapitalizacija sta tako postali najbolj izpostavljeni nalogi v politiki oživljanja in preživetja slovenskega gospodarstva.

V seznamu podjetji oziroma poslovnih sistemov, ki jim je v obravnavanem času najslabše kazalo in jih je pred stečajem lahko rešila le znatna državna pomoč, so bile na vrhu Slovenske železarne. Izgube koncerna, ki so sredi leta 1990 znašale že 150 milijonov mark, so naraščale tako hitro, da je jeseni 1990 vlada začela resno razpravljati o tem, ali je njegova sanacija sploh smiselna.²⁰ V podobno težkem finančnem položaju so bili tudi Elan, Litostroj, TAM, Gorenje in še več »paradnih konjev« slovenskega gospodarstva. Od 7. maja do 3. oktobra je vlada v 51 razvojno sanacijskih programov preusmerila 1302 milijona din (186 milijonov mark). Ta podjetja so v prvi polovici leta 1990 ustvarila 9,8 % vsega prihodka slovenskega gospodarstva, 22,9 % slovenskega izvoza in pridelala 23,2 % vseh izgub. Za 31

18 ARS, AS, 223, šk. 4865, zapisnik 3. seje Izvršnega sveta skupščine RS, 7. 6. 1990, Preprečitev zloma.

19 ARS, AS, 223, šk. 4872, zapisnik 29. seje IS, 24. 10. 1990. Ocena stanja v gospodarstvu Republike Slovenije s predlogi ukrepov za ureditev razmer na posameznih področjih.

20 ARS, AS, 223, šk. 4871, zapisnik 28. seje Izvršnega sveta skupščine RS, 18. 10. 1990, Kritični gospodarski položaj slovenskih železarn in možne rešitve.

sanacijskih programov pa postopek preverjanja še ni bil dokončan oz. jih vlada še ni obravnavala. Od večjih industrijskih podjetij so Slovenske železarne prejele 175 milijonov din, Iskra 160,6, Gorenje 143,5, TAM 175, Metalna in Litostroj pa vsak po 70 milijonov din. Ta sredstva so pomembno prispevala k stroškovni razbremenitvi financiranja poslovanja dela slovenskega gospodarstva, niso pa olajšala problema podkapitaliziranosti pretežnega dela razvojno perspektivnih podjetij.²¹ Po poročilu, ki ga je pripravila vlada, bi Slovenija za pospešitev razvoja perspektivne industrije, turizma in drobnega gospodarstva potrebovala okoli 500 milijonov mark.²²

Problem tekoče likvidnosti je vlada blažila z omogočanjem neposrednega zadolževanja slovenskih podjetij v tujini, odkupila je del iraškega dolga, oktobra pa je zmanjšala odstotek nakazil federaciji. Od 15. oktobra je zadržala 50 % prihodkov temeljnega prometnega davka, ki so pripadali federaciji, od 23. oktobra je Slovenija zadržala vse prihodke temeljnega prometnega davka, od 6. decembra 1990 pa vse prihodke, ki so pripadali federaciji.

Novembra se je vlada lotila problema pospeševanja izvoza na konvertibilno območje. Za subvencioniranje izvoza je izdala republiške obveznice v dinarski protivrednosti za 220 milijonov mark. Z zakonom o intervencijah v gospodarstvu je vlada v začetku decembra sredstva, ki so bila namenjena za pospeševanje razvoja, sanacijo podjetij in plačilo njihovih zapadlih poroštvenih obveznosti, v prvi vrsti namenila izvozno nadpovprečno usmerjenim podjetjem v črni in barvni metalurgiji, kovinski, elektro, lesni in tekstilni industriji.

Decembra si je vlada zagotovila dodatna sredstva s posojilom, ki ga je preko Ljubljanske banke najela pri Svetovni banki za programe varčevanja z energijo in za varstvo okolja.²³ Nekaj uspehov je vlada dosegla tudi pri plačah. Skrbno je nadzorovala njihovo gibanje, zato ji je bolj kot v drugih jugoslovanskih republikah uspelo ustaviti preveliko rast plač. Omeniti je treba tudi zbiranje dodatnih sredstev za pomoč brezposelnim.

Vladna gospodarska politika je bila deležna številnih kritik, ki so letele predvsem na njeno pasivnost, problemov naj se ne bi lotevala sistematično in neposredno, temveč tako, kot se pojavljajo. Prizanesla ji ni niti domača ekonomska stroka. Slednja je vladi očitala, da se je denarne podhranjenosti gospodarstva lotila »zelo neurejeno in precej neuspešno«, da je bila njena likvidnostna »injekcija« v juniju simbolična, saj ji ni uspelo potegniti likvidnostnih sredstev

21 Analiza SDK je pokazala, da je v industriji in rudarstvu med 707 velikimi in srednjimi podjetji podkapitaliziranih 248 ali 35,1 % podjetij, ki so zaposlovala 44 % vseh delavcev v omenjeni panogi. Povprečni delež trajnega kapitala v teh podjetjih je bil 32,2 %, kar je bilo znatno pod mejo 50 %, ki je predstavljala ločnico med dobro in podkapitaliziranostjo.

22 ARS, AS, 223, šk. 4871, zapisnik 28. seje Izvršnega sveta skupščine RS, 18. 10. 1990, Informacija o podkapitaliziranosti slovenske industrije.

23 ARS, AS, 223, šk. 4930, zapisnik 41. seje Izvršnega sveta skupščine RS, 7. 12. 1990.

iz bank in od prebivalstva, kot so to storili v drugih republikah. Nadalje je po sodbi stroke začela prepozno stimulirati izvoz, zadrževati prihodke federacije in se ukvarjati s trošenjem javnega sektorja ter je premalo storila za znižanje obremenitev podjetij. V dobro pa so nosilcem ekonomske politike šteli, da so bili restriktivno razpoloženi, kar je bilo ugodno za dolgoročno vzpostavljanje večje cenovne konkurenčnosti slovenskega gospodarstva.²⁴

ZMANJŠEVANJE PRISTOJNOSTI ZVEZNE VLADE

Kljub številnim razgovorom Predsedstva SFRJ z vodstvi republik in avtonomnih pokrajin se leta 1990 niso dogovorili o bodoči ureditvi odnosov v Jugoslaviji. Zvezni organi so ob podpori posameznih republik vztrajali pri federativni ureditvi. Po zamisli Predsedstva SFRJ iz oktobra 1990 bi območje ZRJ ostalo enotno gospodarsko območje z enotnim trgom, enotnim monetarnim, deviznim, carinskim in bančnim sistemom, s skupno politiko ekonomskih odnosov s tujino, skupno razvojno politiko in strategijo znanstveno-tehničnega razvoja. Federacija bi urejala lastninska, obligacijska in številna druga razmerja, odločanje s konsenzom republik je bilo predvideno le za tista vprašanja, za katera bi se med sprejemanjem ustave ugotovilo, da so življenjskega pomena za republike.²⁵

V teh razgovorih se je Slovenija, tako kot Hrvaška, zavzemala za konfederalno ureditev. Hkrati pa so njeni predstavniki in izvršni organi od maja 1990 naprej pospešeno sprejemali deklaracije in druge akte, ki so širili prostor republiške suverenosti, omejevali veljavnost zveznih zakonov in poudarjali načelo samoodločbe. Prepletanje dveh v bistvu nasprotujočih si procesov ni bila samo posledica poglobljajoče se gospodarske krize in centralističnih teženj Beograda, temveč tudi dejstva, da sredi leta 1990 v Sloveniji ni bilo enotnih pogledov na urejanje njenih odnosov znotraj Jugoslavije. Vladi kot celoti je bila, tako kot tudi posameznim političnim strankam, bližja zamisel o konfederaciji oziroma meddržavna zveza po vzoru Beneluxa. V tovrstni zvezi naj bi bilo prilagajanje jugoslovanski zakonodaji in prispevanje manjših sredstev v zvezni proračun minimalno, zagotavljala pa naj bi, da ne bi po nepotrebem in premočno prizadeli slovenskega gospodarstva in prebivalstva, se pravi, da mu ne bi prezgodaj zaprli dostopa do zveznih deviznih, blagovnih in drugih rezerv, ogrozili veljavnosti mednarodnih sporazumov in prekinili gospodarskih tokov s tujimi trgi. Po njihovi oceni za izstop iz zveznega pravnega sistema, zlasti gospodarskega dela, še niso

24 Prinčič-Borak, *Iz reforme v reformo*, str. 596–597.

25 Prinčič-Borak, *Iz reforme v reformo*, str. 575–579.

bili izpolnjeni pogoji, zato bi bilo ustrežnejše, če bi do (morebitne) medrepubliške pogodbe vsaj gospodarske zadeve urejali na »pragmatičen način, od primera do primera, seveda ob jasnih usmeritvah skupščine Republike Slovenije«. ²⁶ Vlada se je torej opredelila za postopno, dolgoročno osamosvajanje gospodarskega področja in za previdnost pri trganju vezi slovenskega gospodarstva od Jugoslavije.

Radikalni del vlade in politike ni bil za konfederacijo. Svarili so, da bi to samodejno pomenilo sprejemanje zvezne gospodarske politike in prepuščanje vse pobude zvezni vladi. Predlagali so čimprejšnji sprejem deklaracije o razglasitvi samostojnosti slovenske države in sprejem zakonov, ki bi zveznim jugoslovanskim organom odvzeli vse pristojnosti v Sloveniji.

Vodilni ekonomisti, nekateri so bili tudi v vladi, so menili, da je zahteva po gospodarski izločitvi slovenskega gospodarstva od jugoslovanskega z ekonomskega vidika sporna in nesprejemljiva. Tudi napovedi posameznih gospodarstvenikov, ki so bile predstavljene javnosti, niso bile v prid radikalnim posegom v gospodarsko življenje. Opozarjale so, da je vse preveč »če-jev«: če zvezna vlada od deviznih rezerv, ki jih ima v tujini, ne da Sloveniji nič, če Slovenija ne bi mogla računati na bencin in nafto iz blagovnih rezerv, če ne vključijo slovenske banke v program sanacije itn. Še posebej zaskrbljujoča pa je bila ocena Zavoda RS za družbeno planiranje o gospodarskih posledicah zapiranja trgov blaga in storitev v drugih republikah. Sredi leta 1990, ko je bila ta ocena predstavljena vladi, je delež domače potrošnje slovenske proizvodnje (reprodukcijska, osebna, investicijska in splošna) predstavljal 52 % končne potrošnje, 18 % je bilo izvoza, okoli 30 % proizvodnje pa je Slovenija prodala v druge republike. Če bi prišlo do popolnega izpada prodaje v te republike, bi se zmanjšal obseg slovenske proizvodnje za 37,25 %. Zavod je izračunal, da v tem primeru te proizvodnje ne bo mogoče nadomestiti niti z izvozom niti s preusmeritvijo v druge programe, temveč bo treba ta del proizvodnje ustaviti. ²⁷

Prvo področje, na katerem je začela Slovenija dejansko uresničevati svoje interese, so bile njene finančne obveznosti do proračuna federacije in Sklada federacije za pospeševanje razvoja manj razvitih republik in AP Kosovo.

²⁶ ARS, AS, 223, šk. 6346, zapisnik 4. seje koordinacijske komisije Izvršnega sveta skupščine RS, 22. 6. 1990, Informacija o uresničevanju prednostne uporabe republiškega zakona pred zveznim zakonom.

²⁷ ARS, AS, 223, šk. 4865, zapisnik 3. seje Izvršnega sveta skupščine RS, 7. 6. 1990, Informacija o nekaterih problemih izvajanja finančnih obveznosti Republike Slovenije do federacije.

TABELA: OCENA PRILIVOV IN ODLIVOV SREDSTEV IZ REPUBLIKE SLOVENIJE V FEDERACIJO V LETU 1990²⁸

	V milijon din	Struktura v %
A. OBVEZNOSTI RS DO ZVEZNEGA PRORAČUNA:		
SKUPAJ	19791	100
Od tega:		
Temeljni prometni davek	6883	34,8
Posebni prometni davek za JLA	2854	14,4
Kotizacija federaciji	785	4,0
Carine in druge uvozne dajatve	9200	46,5
Zvezne upravne takse	69	0,3
B. PRILIVI SREDSTEV IZ ZVEZNEGA PRORAČUNA V RS:		
SKUPAJ	4702	100
Od tega:		
Zvezne izvozne stimulacije	2700	57,4
Prihodki SPIZ za pokojnine borcev in invalidov	721	15,3
Intervencije v gospodarstvu in ostalo	1281	27,2
C. NETO OBVEZNOSTI RS DO ZVEZNEGA PRORAČUNA:		
	15089	7,6

Iz taktičnih razlogov se je vlada najprej lotila obveznosti do sklada federacije. Republiška skupščina je 13. junija podprla njen predlog, po katerem je Slovenija »prenehala« poravnovati obveznost do tega sklada za leto 1989, obveznosti za leto 1990 pa je več kot prepolovila in ustavila dogovarjanje o novih naložbenih projektih.²⁹ V veljavi so ostale obveznosti oziroma samoupravni sporazumi o združevanju dela in sredstev za posamezne programe v Črni gori, Bosni in Hercegovini ter Makedoniji, za katere je potem julija republiška koordinacija odobrila nakazilo sredstev.³⁰

Junija 1990 so na sejah slovenske vlade več pozornosti namenili uveljavitvi konfederalnega položaja Republike Slovenije v Jugoslaviji. Gospodarstvo je postavila kot eno od treh temeljnih področij federacije, ki jih je bilo treba šele opredeliti. Pri obravnavi minimalnih funkcij konfederacije na tem področju se je

28 ARS, AS, 223, šk. 4872, zapisnik 31. seje Izvršnega sveta skupščine RS, 31. 10. 1990.

29 Obveznost Republike Slovenije za leto 1990 je znašala 1610,2 milijona din, od tega za združevanje sredstev 888,7 milijona din in za obvezno posojilo 721,5 milijona din. V prvih štirih mesecih leta 1990 je Slovenija vplačala 125,5 milijona din za obvezno posojilo in 71,4 milijona din za združevanje, skupaj 196,9 milijona din. S tem je bila predvidena obveznost do sklada federacije izpolnjena 36,7 % pri obveznem posojilu in 24,1 % pri združevanju.

30 Koordinacijski odbor pri GZS je 3. julija odobril združevanje sredstev slovenskih podjetij v 7 programov v Makedoniji, 4 v Bosni in Hercegovini in 2 v Črni gori. 13. julija pa še za 5 programov v Bosni in Hercegovini.

omejila na carinsko, ekonomsko in monetarno unijo.³¹ Junija je slovenska vlada v pogajanjih o novih gospodarskih odnosih od zvezne vlade zahtevala devalvacijo dinarja, zmanjšanje zveznega proračuna, prost pretok blaga in storitev, omejitve primarne emisije in vpliv nanjo, odpoved centraliziranemu zdravljenju bančnega sistema in centralizaciji neposrednih davkov ter sprotno določanje plačnikov dolgov v tujini.

Julij je bil s stališča naše obravnave še posebno nabit z dogodki in tudi s premiki. Skupščina je potrdila usmeritev oziroma elemente za konfederalno pogodbo, s čimer je spodbudila ostre razprave tudi izven skupščinskih klopi. Jedro ugovorov je bilo, da je razlika med posameznimi deli Jugoslavije prevelika, da bi bila lahko dobra podlaga za oblikovanje skupne monetarne unije in skupnega trga. Razlika v gospodarski razvitosti med Kosovom in Slovenijo je bila 1:7, medtem ko je bila v Evropski skupnosti razlika med najmanj in najbolj razvito državo 1:3.

V tem mesecu je skupščina sprejela še predlog Predsedstva RS, da se začne postopek za sprejem nove ustave Republike Slovenije. V njem je bilo zapisano, da bo nova ustava izražala tudi polno ekonomsko suverenost samostojne Slovenije in bo predstavljala uresničitev načela samoodločbe, izražene s sprejemom deklaracije o suverenosti države Republike Slovenije. Po njej je moral gospodarski sistem temeljiti na ustavi Republike Slovenije, zvezni predpisi pa so veljali le, če niso bili v nasprotju z ustavo in zakoni Republike Slovenije. Splošno navdušenje je za kratek čas zmotilo le pisanje enega vodilnih in vplivnih slovenskih ekonomistov Velimirja Boleta, ki je bil zgrožen nad dejstvom, da so v razpravi v republiški skupščini le trije poslanci opozorili na izrazito kvarne materialne posledice deklaracije. Ostalih poslancev pa te niso zanimale oziroma so menili, da jih ne bo. Bole je v članku, ki ga je objavilo Delo, izpostavil, da bi takojšnja razglasitev denarne suverenosti zelo prizadela slovensko gospodarstvo. S tem bi slovensko gospodarstvo za nekaj časa ostalo brez možnosti dostopa do večine tujih kreditov in z majhnimi deviznimi rezervami, ki ne bi zadoščale za tekoče poslovanje in bi poleg tega ustavile uvoz potrošnega in drugega blaga, kar bi povzročilo splošno pomanjkanje. Na tujo pomoč in vlaganja se ne bi smeli zanašati, kot tudi ne na denarno pomoč slovenskih izseljencev. Izhod bi bil le večji izvoz, česar pa ne bi bilo mogoče doseči v kratkem času, politika izvoza za vsako ceno, ki je veljala v letih 1982–1985, pa z ekonomskega stališča ni bila sprejemljiva.³²

Konec avgusta je zasnutek konfederalne pogodbe, ki jo je pripravila vlada, obravnavalo predsedstvo Republike Slovenije. Po besedah ministra Lojzeta Janka je bilo njihovo izhodišče kar »najbolj mehka ali rahla zveza, na nekaterih

³¹ ARS, AS, 223, šk. 6346, zapisnik 4. seje koordinacijske komisije Izvršnega sveta skupščine RS, 22. 6. 1990, Izdelava projekta uveljavitve konfederalnega položaja Republike Slovenije v Jugoslaviji.

³² Delo, 21. 7. 1990, Velimir Bole: Slovenski gospodarski trenutek in cena »zlahka obljubljene hitrosti«, str. 20.

področjih pa so (bili) podani tudi elementi tesnejših povezav«. V taki razporeditvi je bilo gospodarstvo ključno in tudi za druge dele države najbolj sprejemljivo področje, nova opredelitev skupnih ekonomskih interesov pa prednostna naloga. Po mnenju avtorjev tega dokumenta je bilo še največ možnosti za dogovor o svobodni trgovinski coni, kar je pomenilo, da znotraj konfederacije med državami ne bi bilo carin. Za enotni trg po njihovem mnenju ni bilo stvarnih pogojev, saj so si bili posamezni deli preveč »narazen«. Kot so opozarjale 45-letne izkušnje, je bila tudi monetarna unija zelo vprašljiva. Vprašanje skupne politike v temeljni infrastrukturi (promet, zveze, energetika) pa tudi način odpravljanja razlik med članicami konfederacije in s tem v zvezi oblikovanje posebnih skladov so pustili še nerešeno. V razpravi je tudi predsednik predsedstva RS Milan Kučan poudaril, da bodo ključni razlogi za konfederacijo ali proti njej zagotovo gospodarski. Ekonomski interes je imel po njegovem širšo »dimenzijo« tudi zato, ker je bil povezan z vstopanjem v evropske integracije in ustanove. Šlo je torej za oceno, ali bodo posamezne države na jugoslovanskem ozemlju lažje skupaj premostile razlike, si ustvarile boljše razmere za kasnejši sprejem ob pogojih, ki jih bo postavila evropska skupnost vsaki republiki posebej ali vsem skupaj, ali pa bo to lažje, če bo vsaka država poskušala to doseči sama. V razpravi so se dotaknili tudi razgovora slovenskih predstavnikov pri predsedniku Zveznega izvršnega sveta. Slednji jih je namreč ob tej priložnosti opozoril, naj dobro premislijo, preden se bodo podali na pot osamosvojitve, saj bo Slovenija v tem primeru izgubila možnost črpanja skupnih deviznih in blagovnih rezerv in emisije denarja. To je z drugimi besedami pomenilo, da bo ostala brez deviz, nafte, bencina in gotovine. Na tej seji je bil sprejet sklep, naj posebna skupina pripravi nov predlog »elementov« konfederalne pogodbe.³³

Posebna vladna skupina je v kratkem času izdelala elaborat z naslovom Možni elementi konfederalne pogodbe, tako da ga je vlada obravnavala že v prvih dneh septembra. V njem je bilo gospodarstvo opisano kot bistvena sestavina konfederalne pogodbe. Predvidel je skupen trg, usklajevanje skupne politike oziroma pravil na področju gospodarske infrastrukture, konkurence, dumpinga in državnih subvencij ter financiranje delovanja federacije v obliki kotizacije. Vsaka članica naj bi imela svoj carinski sistem in valuto ter svoja gospodarska predstavništva v tujini. V razpravi so imeli ministri največ pomislekov do uveljavitve carinske unije, češ da bi s tem onemogočili polno uveljavljanje slovenskih interesov. Lojze Janko je prisotne opozoril, da je prišel čas, ko mora vlada svoje naslednje korake skrbno pretehtati in »jasno« izdelati ter jih skriti pred javnostjo, sicer bo zvezna vlada lahko ukrepala prej, preden bo Slovenija na

33 ARS, AS, Arhiv urada predsednika Republike Slovenije, zapisnik 13. seje Predsedstva skupščine RS, 29. 8. 1990.

to pripravljena. »Kaj bo,« se je vprašal Janko, »če Srbi začnejo tiskati dinarje in jih zamenjajo za marke, potem Slovenija ne bo dobila nič od deset milijard deviznih rezerv. Ker do njih ne more. Kaj bo, če ničesar ne dobimo iz blagovnih rezerv.«³⁴

Septembra so bili v ospredju tudi predlogi ZIS za spremembe zakonov na področju proračunskih dohodkov, monetarne, kreditne in devizne politike. V Sloveniji jih niso mogli podpreti, saj so pomenili še večjo davčno obremenitev slovenskega gospodarstva in zmanjšanje možnosti za pridobitev deviznih in dinarskih sredstev iz zveznih skladov. Vlada je skupščini predlagala, naj jih njeni predstavniki kot take ne podprejo.

Na začetku oktobra se je težišče osamosvojitvenih prizadevanj premaknilo na sprejem ustavnih dopolnil od XCVI do XCVIII. S tem ustavnopravnim dejanjem je skupščina omejila veljavnost zveznih predpisov in tudi zvezne ustave na slovenskem ozemlju. Po določilih ustavnega dopolnila XCVI se je Slovenija v »celoti, enostransko in dokončno izločila iz pravnega reda jugoslovanske federacije, čeprav v prehodnem obdobju še ohranja zvezne predpise ureditev iz amandmaja XCVI.«³⁵ Na podlagi tega dopolnila je bil sprejet ustavni zakon, ki je določil zvezne zakone, ki v Sloveniji niso več veljali. V istem mesecu je bila sprejeta odločitev o (ne)poravnavi obveznosti do zveznega proračuna za leto 1990³⁶ in sprejeta zasnova gospodarske politike za naslednje leto. Težišče je bilo na zagotavljanju večjega izvoza, reševanju težav elektrogospodarstva in premogovništva ter na nadaljevanju procesa prestrukturiranja slovenskega gospodarstva, pri čemer naj bi opuščali sanacijo energetske, surovinske in ekološko ekstenzivnih programov z nizko dodano vrednostjo, pospeševali pa tržno zanimive programe in uvajanje novih tehnologij. Med prednostnimi nalogami je bila še omejevalna politika na področju osebnih dohodkov in javne porabe, povečanje akumulativnih sposobnosti gospodarstva z zadolževanjem v tujini, pomoč brezposelnim in uvajanje tržnih pravil v stanovanjsko in komunalno gospodarstvo.³⁷

34 ARS, AS, 223, šk. 4869, zapisnik 19. seje Izvršnega sveta skupščine RS, 6. 9. 1990.

35 Prinčič-Borak, *Iz reforme v reformo*, str. 569.

36 Po sprejemu dopolnilnega predloga ZIS k osnutku zakona o skupnem obsegu dohodkov proračuna federacije za leto 1990 je znašala obveznost Republike Slovenije 19,7 milijarde din (odliv temeljnega prometnega davka, posebni prometni davek za JLA, kotizacija federacije, carine in uvozne dajatve, zvezne upravne takse), kar je znašalo 10 % očiščenega BDP RS. Ob upoštevanju, da se je določen del vrnil v Slovenijo, je to pomenilo neto odliv iz Slovenije več kot 15 milijard din ali 7,6 % očiščenega BDP Slovenije.

37 ARS, AS, 223, šk. 4872, zapisnik 29. seje Izvršnega sveta skupščine RS, 24. 10. 1990, Ocena stanja v gospodarstvu Republike Slovenije s predlogi ukrepov za ureditev razmer na posameznih področjih.

ODLOČITEV ZA GOSPODARSKO OSAMOSVOJITEV

Sredi jeseni je slovenska osamosvojitvena strategija zahtevala nov premislek. Vse bolj očitno je postajalo, da konfederacija ni več uresničljiva. Bistvo takratnih iskanj in protislovij je še najbolj predstavil Janko Lorenci v članku, ki ga je objavilo Delo. Zapisal je, da je psiha povprečnega slovenskega politika naravnana konfederalno, čeprav konfederacija ni več uresničljiva, saj Srbija ne bo nikoli za to. Tudi če bi se začeli pogajati, bi to trajalo predlogo, zlasti z gospodarskega stališča, ki je bilo po njegovem »ključna materialna točka resnične samostojnosti«. Gospodarski razlogi so bili torej tudi za Lorencija tisti, ki so vodili Slovenijo v popolno osamosvojitvev. Slednje je zahtevalo premislek slovenske osamosvojitvene strategije. Kajti, kot je zapisal Lorenci, »slovenska skupščina pospešeno sprejema zakone, ki razveljavljajo pristojnosti zveznih teles. Toda tečaj dinarja še vedno določajo v Beogradu ...«³⁸

Novembra je vlada obravnavala več elaboratov, ki so analizirali različne vidike osamosvajanja Slovenije. Največ pozornosti je bil deležen elaborat Samostojna Slovenija: zakaj, čemu, kako? V njem so bili nanizani in argumentirani štirje bistveni razlogi za gospodarsko osamosvojitvev. Prvi razlog je bil razpad pravnega in ekonomskega sistema ter očitna nemoč zveznih organov, da prispevajo k izhodu iz globoke krize, v kateri je bila Jugoslavija. Zaradi tega in prenašanja najtežjih bremen uresničevanja protiinflacijskega in stabilizacijskega programa na slovensko gospodarstvo (in tudi lastnih razvojnih napak) je bilo slovensko gospodarstvo tik pred tem, da se znajde v brezizhodnem položaju. Drugi razlog je bil jugoslovanski institucionalni okvir, ki ni dopuščal samostojnega ukrepanja, ko je šlo za obrambo življenjskih interesov slovenskega gospodarstva. Tretji razlog je bila ugotovitev, da bo Slovenija gospodarsko in razvojno preživela le, če se vključi v evropski gospodarski prostor in sprejme evropski način upravljanja z gospodarstvom. Četrty razlog je bilo prepričanje, da bo gospodarska osamosvojitvev omogočila hitrejšo vzpostavitev normalnega gospodarskega sistema, samostojno ekonomsko politiko, normalne kapitalске povezave s svetom, boljšo izrabo geografskega položaja, učinkovitejšo izrabo razvojnih zmogljivosti, hitrejšo prilagajanje evropskim pravilom gospodarjenja in prenehanje vzdrževanja drage zvezne države. V zaključku je elaborat obravnaval tveganja kot sestavni del osamosvojitvenega procesa. Predpostavil je visoko stopnjo tveganja, saj je bilo pričakovati burno reakcijo federacije in ostalih delov Jugoslavije, pa tudi drugih držav in mednarodnih finančnih ustanov. Napovedal je, da bo vlada v času od razglasitve rezultatov plebiscita do osamosvojitve skupaj z drugimi oblastnimi organi delovala tako, da se bo izognila posledicam, ki bi nastale ob takojšnji enostranski prekinitvi vezi z Jugoslavijo.³⁹

38 Delo, 29. 9. 1990, Generacija mečkačev?, str. 17.

39 ARS, AS, 223, šk. 4875, Samostojna Slovenija: zakaj, čemu, kako, 30. 11. 1990.

Ob predlogu zakona o plebiscitu je vlada predstavila dokument z naslovom Osamosvajanje Slovenije, s katerim je nadgradila problematiko osamosvajanja ter jasno in odločno napovedala odhod Slovenije iz jugoslovanske skupnosti. Uvodni del je bil namenjen načelnim razlogom za osamosvojitve. Najpomembnejši so bili: federalni institucionalni okvir, ki Sloveniji ni dopuščal samostojnega ukrepanja, ko je šlo za njene gospodarske interese ter velike gospodarske razlike med posameznimi deli države. Sledila sta počasnost Jugoslavije pri vključevanju v evropske povezave in onemogočanje republikam, da to storijo same, ter neustrezna politika zaposlovanja. V drugem delu je dokument obravnaval prednosti in slabosti osamosvojitve. Z gospodarskega vidika bi osamosvojitve na eni strani omogočila hitrejše vzpostavljanje normalnega gospodarskega sistema, navezovanje tesnejših kapitalskih stikov z razvitim svetom, učinkovito izrabo lastnih razvojnih možnosti in prenehanje vzdrževanja drage zvezne države. Z osamosvojitvijo bi se zmanjšali stroški državne uprave. Za financiranje federacije bi morala Slovenija leta 1991 nakazati 17,5 milijarde din, če pa bi te zadeve opravljala njena administracija, bi stalo med 10 in 14 milijardami din. Po drugi strani pa bi se zaradi osamosvojitve povečali stroški za vzpostavitev lastnega gospodarskega sistema in ustanov. Sledila bi izguba jugoslovanskega trga in zunanjetrgovinskih vezi, ki jih je vzpostavila Slovenija preko zveznih podjetij in ustanov, pa tudi izguba premoženja v drugih delih države. Glede prekinitve gospodarskih tokov z drugimi deli Jugoslavije se je vlada zanašala prvič na to, da je slovensko gospodarstvo le dobro tretjino prodaj realiziralo v Jugoslaviji, nabave pa so znašale eno četrtno, in drugič na to, da je slovensko gospodarstvo najbolj vezano na Hrvaško. Vlada je upala, da se vsi stiki ne bodo prekinili, če bodo v Sloveniji ravnali »razumno«. Če pa bi se to vendarle zgodilo, je izračunala, da bi se slovenska proizvodnja morala zmanjšati za okoli 35 %, pri 50 % izpadu prodaj na jugoslovanske trge pa za 19 %. Problem izpada nabave in tudi nafte bi rešili z večjim uvozom. Poleg notranjih naj bi osamosvojitve povečala tudi zunanje težave. Prišlo bi do tuje blokade finančnih tokov zaradi skupnih jugoslovanskih dolgov, do zmanjšanja zanimanja tujih vlagateljev, pa tudi do večje nenaklonjenosti mednarodnih denarnih ustanov. Ta dokument se je končal s stavkom: Tvegati ali privoliti v popolno gospodarsko razsulo? - Tvegati!⁴⁰

Do plebiscita je vlada obravnavala že tudi možnosti za osamosvojitve na posameznih gospodarskih področjih. Med njimi je bilo najpomembnejše denarno. Prvo besedilo je napisal Cvetko Kobal. Končni elaborat o denarni politiki in centralni banki pa je pripravila Narodna banka Slovenije in ga decembra poslala vladi. V njem je izpostavila zahtevne naloge in z njimi povezane probleme, ki so se nanašali na uresničevanje temeljnih vsebin lastnega denarnega sistema. Poleg

40 *Delo*, 8. 12. 1990, Tvegati ali privoliti v popolno gospodarsko razsulo? - Tvegati!, str. 21.

tega, da materialnih priprav ni bilo mogoče prikriti, sta bila pred vlado najtrša oreha: uvedba lastnega denarja in vzpostavitev odnosa nove nacionalne valute do tujih valut.⁴¹

Plebiscit o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije, ki je bil 23. decembra 1990, je samo potrdil odločitev o samostojni slovenski poti. Sprejem ustavnega dopolnila XCIX k slovenski ustavi, Temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije po plebiscitni odločitvi in ustavnega zakona za izvedbo temeljne ustavne listine so bili zadnji koraki odcepitve Republike Slovenije od državne in ustavnopravne ureditve Jugoslavije. Določila navedenih zakonskih predpisov so odredila, da Republika Slovenija sama ureja vse odnose znotraj republike kot tudi odnose z drugimi jugoslovanskimi republikami, državami in mednarodnimi organizacijami. Po plebiscitu je vlada sporočila, da je gospodarsko osamosvojitve postavila za svoj prvi cilj, ter predstavila osamosvojitveno strategijo, ki potem do spomladi 1991 ni bila nadgrajena.

Tako se je decembra 1990 začelo drugo in najpomembnejše obdobje izstopanja slovenskega gospodarstva iz jugoslovanskega gospodarskega sistema, ki je trajalo do 26. junija 1991. Junija 1990 sprejeta programska usmeritev je še ostala podlaga za delovanje vlade, vendar je, gledano v celoti, osrednjo pozornost namenila gospodarskemu osamosvajanju od Jugoslavije, politiko »preživetja« in prizadevanja za vzpostavljjanje tržnega gospodarstva pa je nekoliko potisnila v stran.

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri

- ARS – Arhiv Republike Slovenije
- Arhiv urada predsednika RS
- AS 223 – Izvršni svet skupščine SR Slovenije
- AS 1165 – Gospodarska zbornica Slovenije
- AS 1944 – Predsedstvo SR Slovenije

41 ARS, AS, 223, šk. 4876, zapisnik 45. seje Izvršnega sveta skupščine RS, 18. 12. 1990, O denarni politiki, centralni banki in tovrstnih elementih suverenosti Republike Slovenije.

Časopisi

Delo

Literatura

Deklaracija o urejanju razmerij, ki imajo splošen pomen za Republiko Slovenijo. *Uradni list Republike Slovenije*, št. 8/405, 16. 3. 1990.

Prinčič, Jože; Borak, Neven. *Iz reforme v reformo : slovensko gospodarstvo 1970–1991*. Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 2006.

Repe, Božo. *Jutri je nov dan: Slovenci in razpad Jugoslavije*. Ljubljana : Modrijan, 2002.

